

XASHAKI DUKKAK (VICIA FABA L.) TIZMALARINING VEGITATSIYA DAVRI DAVOMIYLIGI

Jo'raev Sirojiddin Turdiqulovich¹, Jumanova Mahliyo Boboqulovna²

¹Biologiya fanlari doktori, professor, Toshkent davlat agrar universiteti;

²Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti kichik ilmiy xodim.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18033636>

Annotatsiya. Maqolada tadqiqot davomida yangi turdagi noan'anaviy dukkakli ekin xashaki dukkak (*Vicia Faba L.*) tizmalarining o'suv davri yillar kesimida sug'oriladigan yerlarda ertapishar tizmalar tanlab olindi.

Kalit so'zlar: nav, tizma, urug', vegetatsiya davri, fenologiya, hosildorlig.

Аннотация. В статье в ходе исследований на орошаемых землях отобраны скороспелые гребни в период вегетации нового вида нетрадиционной бобовой культуры – конских бобов (*Vicia Faba L.*).

Ключевые слова: сорт, гряда, семена, вегетационный период, фенология, продуктивность.

Abstract. In the article, during research on irrigated lands, early maturing ridges were selected during the growing season of a new type of non-traditional legume crop – horse beans (*Vicia Faba L.*).

Keywords: variety, ridge, seeds, growing season, phenology, productivity.

Kirish: Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab hukumatimiz aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini to'liq qondirish bo'yicha kompleks chora tadbirlar ishlab chiqildi va amalga oshirildi. Respublikamiz aholisi o'rtasida dukkakli ekinlarga bo'lgan talabning ortib borishi sug'oriladigan yerlarda dukkakli ekinlar maydonlarining 1,2 million gektarga ko'payishiga olib keldi.

Xashaki dukkak (*Vicia faba L.*)-oqsilga boy dukkakli urug'lar Evropaning ko'pgina iqlimiy hududlariga yaxshi moslashgan va ozuqa va oziq-ovqat sifatida keng qo'llaniladi. Urug'ning ozuqaviy qiymati yaxshi deb tan olingan taqdirda ham, urug'lik tarkibidagi mavjud genetik o'zgaruvchanlik bu xususiyatni yaxshilaydi [1].

Xashaki dukkak (*Vicia faba L.*) ekinlarga agronomik jihatdan qulay bo'lgan ekindir, chunki u tuproqni azot bilan boyitib beradi. Fermerga azot bilan boyigan tuproqda qishloq xo'jaligi bilan mo'l va sifatli xosil olish imkonini beradi. Dukkakli o'simlik bo'lgan xashaki dukkak turli xil muhim oziq moddalar bilan birga proteinning ajoyib manbai hisoblanadi [2].

Xashaki dukkak (*Vicia faba L.*) ekinlari uchun vegetatsiya davri fazalarining davomiyligi va vegetativ o'sish davridagi ob-havo sharoitlariga, issiqlik va suvning mavjudligiga bog'liq. [3].

Xashaki dukkak (*Vicia faba L.*) yetishtirish dasturlarining asosiy maqsadlari boshqa ekinlarga o'xshash bo'lib, hosildorlik, biotik va abiotik stresslarga chidamlilik bardoshlik, maqsadida muhitga moslashish, mos fenologiya, o'simliklarning o'sishi, urug'lik sifati va ekinlarni boshqarishni yaxshilash uchun xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Xashaki dukkak (*Vicia faba L.*) ko'paytirishning ikkita asosiy usuli - takroriy seleksiya davrlari bilan populyatsiyani yaxshilash va xashaki dukkak o'z-o'zidan changlanadigan ekin sifatida ko'rib chiqish va naslchilik liniyalari orasidagi o'zaro changlanish darajasini qabul qilish. An'anaviy xashaki dukkak (*Vicia*

faba L.) yetishtirish elita ota-onalarni kesib o'tishni, avlodlarni ko'p bosqichli sinovdan o'tkazishni, o'ziga xos xususiyatlar bo'yicha ota-onalardan ustun bo'lgan avlodlarni aniqlashni va yuqori navlarni chiqarishni o'z ichiga oladi. Odatda bu jarayon tijorat navini chiqarish uchun 10 yilgacha vaqt olishi mumkin.

Xashaki dukkak (*Vicia faba* L.) ning, fava loviya, ot loviya yoki dala loviya deb ataladi, asosiy oziq-ovqat va ozuqa dukkakli o'simlik hisoblanadi. Bu oziq-ovqatda, ayniqsa O'rta er dengizi mamlakatlarida va Xitoyda muhim protein manbai bo'lib, uning urug'lari yuqori ozuqaviy qiymatga ega. 2010 yilda xashaki dukkakning jahon ishlab chiqarishi 2,55 mln t dan 4,3 mln t ni tashkil etdi, bu soya va no'xatning jahon ishlab chiqarishiga nisbatan kichikdir [4].

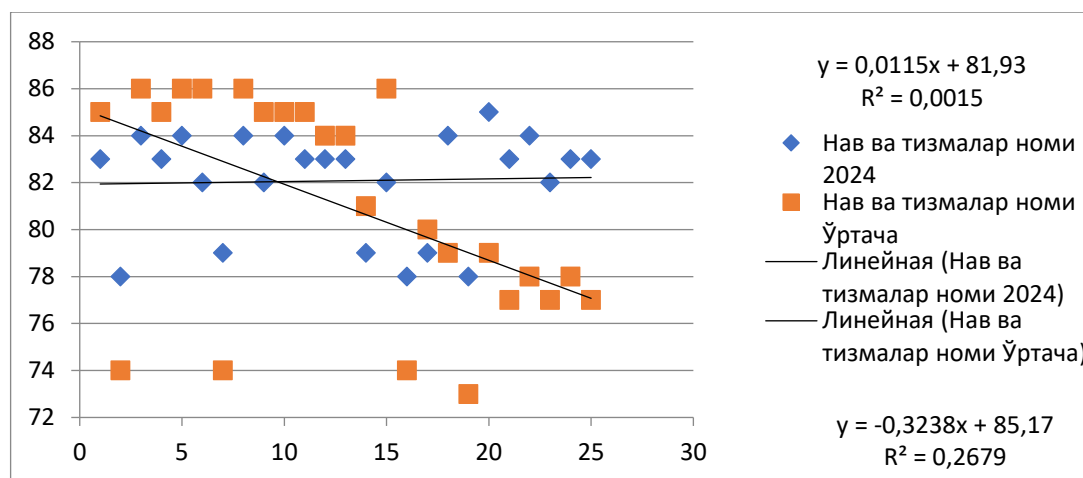
Tadqiqot natijalariga ko'ra yilda xashaki dukkak (*Vicia Faba* L.) tizmalarining o'suv davri 2023-2024 yillar davomida taxlil qilindi.

(1-jadval)

№	Nav va tizmalar nomi	O'suv davri, kun		
		2023	2024	O'rtacha
1	India 1/Sel TERLT 2016-6246	88	83	85
2	Sel H -002-1/13/Sel TERLT 2016-6223- 2	75	78	74
3	ILB4538/Sel 2016 KFCh289	88	84	86
4	Sudan V1/Najah	87	83	85
5	Najah/F7/8983/05 X sel 2004 lat 393- 1/S 2008, 076	89	84	86
6	F4/ILB1814 xZVC-line 1269-1505-	90	82	86
7	SAEA	74	79	74
8	9883-3/2010/HBP/DSO/20	90	84	86
9	OtonoxSel. 2008 Latt. 638	88	82	85
10	Sel.99 lat.10268-3	86	84	85
11	B8833 (L82003)	87	83	85
12	BPL 2784	89	83	84
13	S2011-042X Misr1	86	83	84
14	Misr1X SEL.2008 LATT.49LB	84	79	81
15	Luz de OtonoxSel. 2008 Latt. 8	90	82	86
16	Misr 1	75	78	74
17	S2011-111xS2011.107	81	79	80
18	Nubaria2xS2011-111	80	84	79
19	S2011-111xS2011.107	72	78	73
20	9883-3/2010/HBP/DSO/2	80	85	79
21	Luz de OtonoxSel. 2008 Latt.	79	83	77
22	BPL 2284	78	84	78
23	10130-4/2010/HBP/DSO/2	78	82	77
24	BPL 1179	79	83	78
25	Sel2010-cold/265-2xNubaria2	78	83	77

Vegitatsiya davri eng yuqori bo'lgan India 1/Sel TERLT 2016-6246, Luz de OtonoxSel.

2008 Latt. 8, F4/ILB1814 xZVC-line 1269-1505, 9883-3/2010/HBP/DSO/20, BPL 2784, B8833 (L82003), Najah/F7/8983/05 X sel 2004 lat 393- 1/S 2008, 076, tizmalar o'suv davri 88-90 taxlil natijalarida qayd etildi.

Xashaki dukkak (Vicia faba L.) nav va tizmalarining o'suv davri, kun (Qarshi 2023-2024yy)

Ko'zatuvlar natijasiga ko'ra xashaki dukkak (Vicia Faba L.) tizmalarining pishish fazasiga o'tishi 2023 yilda 70-86 kungacha bo'lganligi qayd etildi. Sel H -002-1/13/Sel TERLT 2016-6223-2, SAEA tizmalarida pishish fazasiga o'tishi o'suv davri taxlil natijalarida 70 kunda aniqlandi

Misr1X SEL.2008 LATT.49LB tizmasi pishish fazasiga o'tishi davomida 80 kun , Misr 1 tizmasida pishish fazasiga o'tishi 28 may sanasida taxlil natijalarida aniqlandi va o'suv davri 70 kunda aniqlandi.

Ushbu yuqorida ko'rsatib o'tilgan tizmalarning o'suv davri boshqa tizmalarga nisbatan 6-16 kun ertachi muddatda kuzatilib ertapishar tizmalar sifatida tanlab olindi.

Xulosa

Tadqiqot natijasiga ko'ra xashaki dukkak (Vicia Faba L.) tizmalarining pishish fazasiga o'tishi 2023-2024 yillarda 70-86 kungacha bo'lganligi qayd etildi. Sel H -002-1/13/Sel TERLT 2016-6223-2, SAEA , Misr1X SEL.2008 LATT.49LB Sel H -002-1/13/Sel TERLT 2016-6223-2, SAEA, Misr1X SEL.2008 LATT.49LB Misr 1tizmasi o'suv davri davomida boshqa tizmalarga nisbatan 6-16 kun ertachi muddatda kuzatilib ertapishar tizmalar sifatida tanlab olindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 29 dekabrda qabul qilingan PQ-2460 sonli «2016-2020 yillarda qishloq xo'jaligini yanada isloh qilish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi «Boshqoli ekinlar donining 70-01-04-2015-sonli xarid narxlari narxnomasi». - Toshkent: 2021. - 4 b.
3. O'zbekiston respublikasi xududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat reestri. –Toshkent: 2022. -104 b
4. Abdugarimov D.T. "Donli ekinlar seleksiyasi va urug'chiligi" // T.: 2010 y. – B 25-40